

Mirza Rasul İSMAİLZADE
İlahiyatçı

KUR'AN-İ KERİM'İN TÜRK DİLLERİNE TERCÜMESİ

MÜSLÜMANLARIN KUTSAL KİTABI OLAN KUR'AN-İ KERİMİN ŞARK MEDENİYETİNİN GELİŞİMİNİ ETKİLEDİĞİ KUŞKU DOĞURMAYAN BİR GERÇEKTİR. KUR'AN-İ KERİM'İN TERCÜMELERİ İSLAM MEDENİYETİNİN GENİŞ BİR ALANDA YAYILMASINA YARDIM ETMİŞTİR. İSLAM ALİMLERİNİN TERCÜMEYE ÇOK BÜYÜK ÖNEM VERMELERİ SAYESİNDE KUR'AN-İ KERİMİN TERCÜMESİ BİR BİLİM DALI OLARAK ORTAYA ÇIKMIŞ VE İSLAMİ BİLİMLER KATEGORİSİ İÇİNDE YER ALMIŞTIR.

Ünlü Azerbaycanlı hayırsever H.Z.Tağiyev'e Buhara emiri Seyyid Ehad tarafından hediye edilmiş Kur'an-i Kerim. XX. yüzyılın başları. Milli Azerbaycan Tarihi Müzesi

Kur'an-i Kerimin tercümesi sorunu İslam alimleri arasında şiddetli tartışmalara konu olmuştur. Onların bir kısmı Kur'an-i Kerimin tercümesine karşı argümanlar ileri sürmüş ve Yüce Yaradan'ın kelamını fanilerin tercüme etmesinin mümkün olmadığını iddia etmişlerdir. Nitekim Kur'an-i Kerimin ifade, üslup ve kelime anlamının diğer dillerde karşılığı bulunmamaktadır. Hal böyleyken tercüme edilmiş bir Kur'an-i Kerim orijinal olmayacaktır. Bu alimlere göre Kur'an-i Kerimin tercümesi kutsal kitaba saygısızlıktır. Diğer alimlere göre ise Kur'an-i Kerimin tercümesi gereklidir. Zira kutsal kitapta yazılan hükümler ve kanunlar tüm insanlığa gönderilmiştir. Allah Kur'an-i Kerimi kullarından birinin aracılığıyla göndermiş ve Müslümanların dini vazifesi bu kitabı yüce Yaradan'ın

diğer kulları arasında ve onların kendi dillerinde yaymaktır. Tarihin değişik dönemlerinde bu veya diğer görüşler daha baskın olmuştur. Buna bağlı olarak da değişik dönemler Kur'an-i Kerimin tercümesiyle ilgili çalışmalar hızlanmış veya yavaşlamıştır.

Günümüzde Kur'an-i Kerimin değişik dillere tercüme edilmesine büyük önem verilmektedir. 1998'de Kum'da yayınlanan "Tercüman-i Vahiy" dergisinde yayınlanan yazılara istinaden hazırlanmış küçük bir istatistiksel araştırma okuyucuların ilgisini çekecektir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre Kur'an-i Kerim aşağıdaki dillere tercüme edilmiştir: Azerbaycan dili - 12 kez, Arnavut - 5, Alman - 13, Urdu - 98, Ermeni - 2, Özbek - 3, İspanyol - 17, Amharik - 2, Endonezya - 13, İngilizce - 74, Uygur - 1, İtalyan - 10, Berachah - 3, Burma - 2, Balti - 1, Belu-

ci - 1, Bosna - 4, Bengal - 25, Portekizce - 1, Peştunca - 9, Pencap - 1, Tatar - 2, Tamil - 8, Taityan - 2, Tayland - 4, Türkmençe - 4, Türkçe - 58, Pelugca - 2, Çek - 1, Çin - 10, Danimarka - 3, Dargin - 1, Rus - 11, Roman - 1, Zulu - 2, Japon - 3 Siraiki - 1, Süryani - 1, Sindh - 1, Senegal - 1, İsveç - 7, Suvaha - 4, Somali - 1, Fars - 92, Fransız - 29, Fin - 2, Kırgız - 1, Kazak - 4, Kürt - 8, Kore - 2, Kashmir - 3, Guceratça - 6, Latin - 1, Lehce - 1, Malay - 4, Macar - 1, Norveç - 1, Vietnam - 1, Hollanda - 4, Hindistan - 3, Hausa - 4 ve Yunanca - 2 kez.

Kur'an-i Kerim ilk kez Farsçaya hicri takvimiyle 4. yüzyılın birinci yarısında Maveranehr alimleri tarafından tercüme edilmiştir. Bu alimler aynı zamanda kutsal kitabı eski Türkçeye de tercüme etmişlerdi. Böylece Kur'an-i Kerim Farsçaya ve eski Türkçeye eşzamanlı

veya kısa zaman farkıyla tercüme edilmiştir. Bugün de Müslümanların kutsal kitabının tercümesi dikkat merkezindedir. Son yıllarda İslamın gelişen bir din olduğunu dikkate aldığımızda Kur'an-i Kerimin çok sayıda değişik dillere tercüme edildiğini görmekteyiz. Bunun için birçok İslam ülkesinde, aynı zamanda İran, Türkiye, Suudi Arabistan, Katar, Suriye, Pakistan, ayrıca Avrupa'nın birçok ülkesinde bilimsel merkezler tesis edilmiştir.

Kur'an-i Kerimin Türk dillerine tercümesi her zaman dikkat merkezinde olmuştur. Bu yüzden kutsal kitabın çok sayıda Türkçe tercümesi bulunmaktadır. En eski Türkçe ceviri Uygurcadır. Daha sonra hicri 734 yılında Muhammed Devletşah Şirazi tarafından Oğuz dilinde yazıya geçirilmiştir. Bu kitap halen İstanbul El Sanatları Müzesinde bulunmaktadır. 764 yılına ait bir tercüme de önemli çalışmalarından biri olarak Süleymaniye kütüphanesinde bulunmaktadır. O döneme ait en meşhur tercüme-lerden biri de hicri 827 yılında Mu-

hammed ibn-i Hamza tarafından yapılmış tercümedir.

Kur'an-i Kerim ilk kez Azerbaycan diline 112 sene önce, 1901 yılında Mirmuhammed Kerim Musevi Bakıvi tarafından ercüme edilmiş ve tefsirle birlikte "Keşfü'l Hakaik" adıyla üç cilt halinde yayınlanmıştır. Kitap ünlü hayr-sever iş adamı Hacı Zeynelabdin Tagıyev'in yardımıyla Tiflis'te yüksek baskı kalitesiyle basılmıştır. Bu tercüme daha sonra Farsçaya tercüme edilerek İran'da yayınlanmıştır. İkinci kez yapılmış ve "Tefsir-ül Beyan" adlanan kitap bilimsel ve dini açıdan daha sahih bir baskıydı ve 108 sene önce Kafkas Müftüsü Muhammed Hasan Şekevizade tarafından tercüme edilmiş ve iki cilt halinde birkaç defa Bakü, Tiflis, Tebriz, Tahran ve Kum'da basılmıştır. Bu klasik tercüme-lerin yanı sıra Ahmet Kaviyanpur, Vasim Memmedaliyev, Mirza Resul İsmailzade, Neriman Kasımoğlu, el-Hüda Neşriyatı tercüme grubu, Mir Yusif Haşimov'un tercümeleri de bulunmaktadır. Birçok alim yine Kur'an-i

Kerimin tercümesiyle uğraşmıştır. Bu tür tercüme-lerin sayısı 12'dir.

Bir zamanlar İran ve Küçük Asya'nın tarihinde önemli rol oynamış Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın emriyle yapılmış tercüme de bilimsel araştırma konusu olması itibarıyla dikkat çekmektedir. Türkçesinin doğu ve batı ağızlarının kullanıldığı bu tercüme tarihi ve bilimsel açıdan kendisinden önceki tercüme-lerden farklıdır.

ÖZGÜN BİR TERCÜME

İran'ın Meşhed şehrindeki İmam Rıza Müzesinde kendinden önce yapılan tercüme-lerden önemli ölçüde farklı bir el yazısı tercüme bulunmaktadır. Bu metinde Kur'an-i Kerimin orijinal metninin yanı sıra bazı satır altlarında tercümesi verilmiştir. Birçok araştırmacıya göre bu metin Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın emriyle yazdırılmış ve Türkçenin doğu ve batı ağızlarını bir araya getirmiştir. Günümüzde bu iki ciltlik kitabın sadece bir cildi bulunmak-

tadır. Kur'an-i Kerimin metni ve aynı zamanda tercüme metni çok güzel hatla işlenmiştir. Tercüme edenin adı belli olmasa da hat ustasının adı Muhammed ibn-i Yusif olarak belirtilmiştir. Hat üslubu Türkistan hattıdır. Kitabın yazımı Miladi takvimiyle 1337 yılına aittir. Metinden de görüldüğü gibi kitapta önceki tercümelere yararlanılmıştır. Nitekim tercüme eden çeşitli Türk dillerindeki farklı kelimeleri belirtmektedir. Bu husus kitabın Türk halklarının yaşadıkları büyük alanda kullanılabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Kitaptaki sayfa sayısı 356, sayfa ebatları 23x35 cm'dir. Surelerin adı, ayrıca "Allah" ismi altın suyu ile yazılmıştır. Surelerin başlıkları çeşitli süslemelerle yazılmıştır. Bu süslemeler

sure ve ayetlerin biri birinden ayrılması için kullanılmıştır. Tercümenin özgünlüğünü göstermek için birkaç ayeti örnek verebiliriz: "Niçani yugatug biz (helak kıldımız) eşnularindin berungi (ilari) zemani kişilarindan gıgırdılar (unladılar) tegi yog kaçmag (kurtulmak - helas) vagti, tagi tanladılar geçan kimi geldi anlarga gorgutgan (yelavac) enlardin".

Görüldüğü gibi tercüme iki veya daha fazla Türkçe ağızla yapılmıştır. Orjinalde, bizim parantezde gösterdiğimiz ve parantezde verdiğimiz çeşitli Türk dillerindeki kelimeler aşağıda veya yanında verilmiştir. Bunun dışında satır altı tercüme olduğu için her bir sözcüğün ve ifadenin tercüme ve yorumu satır altında verilmiştir. Yukarıdaki metnin günümüzdeki sa-

tır altı tercümesi şu şekilde olacaktır: "Nečasini yok ettiğimiz bunlardan ileri zemane kişilerinden çığırdılar, daha yok kaçmak vakti ve danladılar haçan kim geldi onlara, gorhudan onlara".

Görüldüğü gibi tercüme anlam ve dil özellikleri dikkate alınarak yapılmıştır. Örneğin aşağıda iki önemli Türk lehçesinden alıntı yapılmıştır: yugatug biz – helak kıldımız, gıgırdılar - unladılar, kaçmag – gurtulmag - helas, gorgutgan - yelavac.

Tarihi gramere uygun olarak sözcüklerin değişik dönemlerde değişmesi ve onların çeşitli lehçeler üzere farklılaşması büyük önem taşımaktadır. Bugünkü Azerbaycan dilinde kullanılan "ve" bağlacı Arap kökenlidir ve değişik dönemlerde Türk lehçelerinde "tehi" olarak kullanılmıştır. "Tehi"

kelimesi Muhammed ibni Hamza'nın tercümesinde "dehi" olarak geçmektedir. 15. yüzyıl Mukaddes Erdebili'nin "Akaidül İslam" ında ise "dehi" olarak geçer. Görüldüğü gibi "ve" bağlacı değişik dönemlerde "tahi", "dahi", "dehi" ve "tehi" şekillerinde geçer.

Bunun dışında "yugatug biz" kalıbı "yok ettik biz", "ilaru" - "ileri", "gıgırdılar" - "çığırdılar", "tanladılar" - "danladılar", "keldi" - "geldi", "enlarga" - "onlara", "gortulgan" - "korkudan" vs. şeklindeki dönüşümler değişik dönemlere göre lehçelerdeki sözcük dönüşümlerini incelemek açısından önemlidir.

Yukarıda yazılanları özetleyerek, Meşhet'de bulunan el yazısının hat

sanatı, tercüme ve dilbilimi açısından büyük öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu çalışmada bahsettiğimiz tercüme örneği Uzun Hasan'ın emri olan ortak bir Türk yazı dilinin şekil-

lenmesi açısından onun ne kadar ileri görüşe sahip olduğunu göstermektedir. Bu çalışma halen incelenmekte olup yakında yayınlanacaktır. ❀

